

MOZAIKMŰVESSÉG.

ÍRTA: KÖLBER DEZSŐ.

Mozaik alatt általában értjük valamely díszítésnek — akár figurális, akár más jellegű dísznek — apró színes kövecskékből, égetett agyag- vagy üvegdarabokból, akár fémekből és hasonló más anyagok által való kirakását avégből, hogy ezáltal padlózatok, falfelületek stb. díszítése tartós legyen.

Eredete visszavezethető az ókor keleti népeinek művészettörténetére, bár ott mint mozaikművesség fel nem található. Ha azonban meggondoljuk, hogy a szép zöldzománcos és színes agyagpalákat mi módon helyeztek el az egyiptomiak és asszírok épületeik, palotáik, templomaik falfelületébe, sikerül a rokonságot felfedeznünk, hogy már ezköztudben nedves törtéglahabarcstrétegre nyomkodták be az egyes színes darabokat oly célzattal, hogy azok musivikus összeillesztése által egy-egy nagyobb falmezőt érvényre juttassanak, díszítéssel kiemeljék. A törekvések ugyanazok maradtak, csak az anyag feldolgozása és alkalmazása változott.

A hellén művészet volt az, amely ezzel az eljárás módokkal termék padlózatát díszítette, bár itt az anyag megváltozik, mivel más cél szolgálatába szegődött. Az égetett színes agyagdarabok nem jó szolgálatot tettek volna, hiszen a padlózat nagyobb használatra van hivatva mint a falfelület, s így ez oknál fogva előtérbe lép egy erősebb anyag, melyet a patak medre szolgáltatott: a szebbnél szebb kavicsok. Ezeket természetes formáikban meghagyva, részint tördelve s később márvány- és üveganyagból készült színes darabocskákkal keverve alkalmazták a kirakáshoz. (Opus musivum.) Mivel a padlómozaiknak hivatása mintegy a szőnyegekkel azonos volt, formai kifejlődése is ugyanaz. — Ott találjuk az antik szőnyeg szerves összeállítását, az egyes darabokból összeszórt mezőket — melyekbe olykor figurális jelenetek is kerülnek — körülfogva díszes szalagokkal, mit azután egészében külső keretül körülvesz az ismert görög meander szalagdíz.

Ilyen még kerekded kavicsokból és márványdarabokból (?) kirakott mozaik a Zeustemplom padlózata Olympiában.

A legrégebb történetileg feljegyzett mozaikok a görög művészet idejébe esnek. Ebből az időből számos mozaikpadlózat és faldísz van feljegyezve.

Az ókorban a márvány a mozaik főanyaga, melyhez járulnak még színes kavicsok, festett

márványdarabok, sőt csigák és kagylódíszek, később színes üvegdarabocskák. Nem hiányzott a szép zöld szerpentin sem, a kellemes tompaszínű bazalt és gránit, a sűrű szürke lávakövek gazdag árnyalataival.

Mint a Pompejiben kiasott mozaikmaradványok igazolják, a berakások a padlózatba, valamint a falba törtéglá és habarcs összetételébe került, oly módon, hogy az egyes négyzetes kövecskék egymás mellé illesztettek. Felületüket olykor csiszolták. Ily módon állították elő az összes úgynevezett márványmozaikok, melyeknek alapja a későbbi igazi üvegmozaik. (Opus tessellatum.)

Leggyakoribb színei a fehér és fekete, a sárga és vörös, mint főalapszínek. — Későbbi időkben a mozaik fejlődésével használni kezdik a cinóber-vöröst, orange-pupurt és violát, továbbá a kék, zöld és sárga, a barna színek különböző fokozatait. Ha az anyag nem szolgáltatja a kívánt színt, a márványt megfestették.

A rómaiak a padlómozaik stílisztikus határát átlépték akkor, amidőn nemcsak szőnyegszerű mintázatot ábrázoltak, — amit mint horizontálisan fekvő sík megkíván — hanem színes képeket, fény és árnyék, vetett árnyékhatások keretében naturalisztikus megjelenésre törekedtek. Magyarozatát a rómaiaknak a görögöktől eltérő felfogásában találjuk, mert míg a görögök a természet tanulmányozásán keresztül formákat sémákká stílizálták, típusokká alakították, a rómaiak a természet közvetlenségére törekedtek. Ezt e két nagy nép szobrászata legjobban beigazolja. E padlómozaikok témái perspektivikus ábrázolásokkal telvék, mi valószínűleg az akkor már magas fokon álló falfestészet hatása folytán történhetett. — Ez emlékek

között találhatunk nem egyet, melynek plasztikus formái szinte bántók a mozaikon járókelők szemének.

A római művészet legremekebbek egyike a „Kapitólumi galambok“, mely mozaikot Hadrian császár villájában találták, jelenleg Rómában a kapitólumi muzeumban. Ez a mozaik úgy színezésben, valamint fény- és árnyékelosztásban és az állatok mozdulataiban a legtökéletesebb mestermű.

A rómaiak a mozaikok témáit már gyarapítják: csendéletek, állatjelenetek, életképek, továbbá mitológiai és történelmi jelenetek ábrázolásával. — Falfelületeknek mozaikkal való kirakása

Mozaik-
művesség.

18. KÖLBER DEZSŐ VÁZLATKÖNYVÉBŐL.

19. KÖLBER DEZSŐ VÁZLATKÖNYVÉBŐL.

csodálatosan oly ritkák a görögöknél, szintúgy a rómaiaknál is. Itt-ott egy-egy falbetét, továbbá kutak fülkéje van mozaikkal kirakva. Gazdag színezésűek, ott találjuk a csigák, gyöngyházkagylók alkalmazását is.

A falfelületeknek apró kockaalakú üvegdarabokból való kirakása Augustus római császár idejéből való, bár ez időben igen kivételes alkalmazást nyer, mivel előállítására igen fáradságos és költséges volt.

A mozaikművéségnek legnemesebb anyaga a későbbi üveglepényekből nyert kis, körülbelül 1 cm nagyságú kockák.

Az üvegmozaik immár nem csupán a padlózatokat foglalja el, hanem átmegegy az épületek falaira s boltozataira; különösen ez utóbbi helyen kiváló érvényesülése volt talán oka a bekövetkező gyakoribb alkalmazásnak.

A kereszténység kora a legkedvezőbb talajt nyújtja az üvegmozaik fejlődésére. Kezdetben a katakombákban csak a padlózatot s kivételesen a falakon jó alkalmazásba. Később, a keresztény vallás elterjedésével és megerősödésével, templomok, bazilikák építettek, ezek kupolái, fülkéi, szentélyei, továbbá az oldalmazók adták a kedvező teret a mozaikművéségnek. Ez időben a padlómozaikot mintegy elenyészni látjuk, mely már nem apró, hanem nagy márványdarabokból lett kirakva (Opus sectile) s rendes geometrikus díszet ábrázolnak.

Kr. u. a 3. században már egész sorozata van a szebbnél szebb színeknek s ezek árnyalatainak, melyekhez társul szegődik a fényt és pompát még inkább fokozó arany és ezüst üvegekockák alkalmazása.

Míg a görögök és rómaiak majdnem kizárólagosan padlómozaikot készítettek s falmozaik csak elvétve fordul elő, most a falmozaik a padlómozaikot majdnem teljesen kiszorítja.

Ezzel eljutottunk tulajdonképeni témánkhoz, az üvegmozaikművéséghez.

Bár az üvegmozaik terén a rómaiakat illeti meg, mint úttörőket, az elsőbbség s ebben van nagy érdemük, mégis a szó igaz értelmében vett üvegmozaik a kereszténységben születik meg.

A keresztény templomok belsejének mozaikkal való kirakása nem tisztán dekoratív szempontból történt. Egy sokkal erősebb és fontosabb körülmény teszi oly gyakorivá alkalmazását. Eltekintve attól a mély és nemes hatástól, mellyel a hívőket fogadja, tolmácsolója, kifejezője lett oly lelki szükségleteknek, melyeknek megismerésére a hívőknek más módja aligha lehetett volna. Azért — bár kezdetben ott találjuk az antik kor formáit, sőt egy-egy szimbólumát is, főcélja a vallási misztériumokba való bepillantást lehetővé tenni.

A biblia története, szentek és azok élete, legendák; továbbá a keresztény vallás szimbólumait a mozaikképek tárgyai, melyekhez igen gyakran magyarázatul a bibliából vett írások és feljegyzések sorakoznak. Mindez a legtudatosabban történik azon egyszerű oknál fogva, hogy a hívőknek vallásbuzgóságukat mindenkor ébren tartásuk, s vallási érzületükre közvetlenebbül befolyással legyenek. Ily tendenciózus törekvések okozták, hogy Krisztus, Mária, Isten alakjai típusokká fejlődtek ki.

Az ókeresztény korban és a román építkezések korában a nagy falfelületeket mozaikkal kidomborították; a keskeny ablaknyílások a belső színharmóniát kevésbé nyugtalanították. E kornak ablakai már kis méretűknél fogva is rendszeren dísztelenek és színtelenek maradtak. Csodálatos az a türelem, mellyel az óriási falmezőket, boltozatokat ezekkel az apró üvegdarabocskákkal kirakták. Ha elképzeljük, hogy ily munkák csak évek hosszú során át a legnagyobb szorgalom mellett készülhettek el, azt kérdezhetnők, mi vitte őket ezen türelempróbára. Felelet: a nép vallásossága. Az új hitben megerősödött nemzedék minden áldozatra kész volt, amidőn egyházának hívőjévé szegődött.

Mielőtt tovább mennénk, vizsgáljuk meg azokat az anyagokat, melyeket az üvegmozaikművéségben alkalmaznak. Az üvegdarabocskák előállítására a következő: homok, hamuszir, szóda, folyópát és üvegcserep a tűzben cseppfolyóssá válik: ezen folyós állapotban fémoxidok behatásával kapják különböző színezésüket. Természetes, sok gyakorlat és tapasztalat hozta meg azt, hogy a legszebb színeket a legkülönbözőbb árnyalatokban elő tudják állítani, különösen ha meggondoljuk, hogy egy és ugyanazon oxid a legkülönbözőbb színezést adja, pl. rézoxid vöröset ad, hasonlóképpen vasoxid is, de ad barnát és sárgát is, így adnak: antimónoxid barnát, kobaldoxid kéket, manganoxid violát stb. Rendkívül nagy és különböző a színek előállításának módja. A cseppfolyóssá vált és már megfestett üvegoxidat tányérokba öntik, miáltal a kihűlés után lepényszerű alakot vesz fel. Az üveglepények körülbelül 1 cm vastagok — bár különbözők is előfordulhatnak — ritkán vastagabbak. Egy egészen sajátos előállítási módja az üvegmozaikanyagának a húzalok öntése. Ezek formái keresztmetszetben kerekalakúak, négyzet és hosszukás négyszögűek. Apró darabokra törölve a finom formák kirakásához alkalmazzák

(filetti). Ezzel végzik a finomabb konturoknak berakását is. Igen érdekes az arany és ezüst üvegekockák előállítására. Az általánosan ismert vékonyra vert arany, illetőleg ezüst lemezt vékony, átlátszó üveglapra helyezik, még pedig hevített állapotban; tovább hevítve, egy vastagabb üvegmasszát öntenek rá, mely üvegananyag sokszor már bizonyos színárnyalattal bír, zöldes, sárgás, olykor kékes vagy rozsdabarna stb. Úgy a színes üveglepények, valamint az arany és ezüst üveglapok azután kalapáccsal, melynek mindkét vége vésőalakú, egy tökébe élével felfelé helyezett vésővel a következőképpen törik darabokra: a véső élére vízszintes irányban ráhelyezik az üveglepényt, azután a kalapáccsal úgy ütünk az üveglepényre, hogy a kalapács éle és a véső éle mintegy egymásra helyezkedni törekszik, vagyis az ütés akkor helyes, ha az üveglepényt úgy éri, hogy úgy a véső éle, valamint a kalapács éle vízszintes helyzetű fődőgyenesekbe kerülnek. Egy ily helyes vágással az üveglepény egyenes és tiszta metszésű felületben ketté válik. Így nyerik azután azokat az üvegekockákat (Smalti), melyekből a mozaikképet összeállítják. Természetes, ez üvegekockákat még, amint a forma megkívánja, a kalapáccsal a megfelelő formába tördelik, azonban törekvésük oly üvegecskéket alkalmazni, melyek már formájuknál fogva is megfelelőek, hogy a kalapáccsal való javítás mennél kevesebb legyen. — Az így nyert üvegekockákból rakják ki a mozaikot. És pedig az ókeresztény korban, kivétel nélkül a helyszínen, a falfelületeken nedves mészhabarcba. Később választottak egy oly eljárást, mely a gyors munka tekintetében kedvezőbb volt, de óriási hátránya is volt, tudniillik a kirakandó képeket, otthon a műhelyekben, bizonyos nagyságú részre osztva elkészítették s az így nyert darabokat, melyeknek nagysága sokszor egy négyzetméternyi is volt, a helyszínen a falfelület nedves alapjába helyezték el. Ezen mód ugyan gyorsította a mozaikok elkészítését, azonban egy hátránya volt, ugyanis a mozaikműves a műhelyben nem számolhatott ama világítási körülményekkel, melyekbe a mozaik a helyszínen került. S így megtörtént, hogy már meglévő mozaikokat olykor leverettek s újból készítették el azokat.

A régiek rendszeren mészhabarcba helyezték el a mozaiküvedarabocskákat, ez volt a kötőanyaguk, mi az idővel mindinkább megkeményedett s roppant ellentálló lett. Még egy eljárás volt ismeretes, az olajkittibe való kirakás, melyet azonban ritkábban alkalmaztak.

Korunkban rendszeren a habarcsot román és portland cementtel állítják elő, minek tartóssága még fokozódott.

Vizsgáljuk most már, hogy és miképpen végzik a mozaik elhelyezését, beerősítését.

Bár korunkban majdnem kizárólagosan a mozaikokat a műhelyekben rakják ki részletekben s azután illesztik össze a helyszínen, hol teljes befejezést nyer, mégis tanulságos lesz a régiek elhelyezési, illetőleg berakási módját megismerni, hogy a jelen mozaikművesség egy némely fogyatékoságára rámutathassunk.

Az ókeresztény korban a mozaikkal kirakandó falfelületek először, ha téglával építettek, úgy azok felülete érdekessé lett feltörve, az összeillesztési téglaközök ki lettek vésve, továbbá laposfejű vasszöveget vertek a falmezőkbe, mindez azért, hogy a mozaikot befogadó

első alapréteg a téglafelülethez, tehát a fal felülethez jól, tartósan hozzáilleszkedjék. Ha kőből volt a felület, úgy azt is előbb érdekessé törték fel s azután vasszöveget elhelyezésével és sárgarézdrót körülkötésével egy hálót alakítottak s ebbe helyezkedett el az első alapréteg. A felületeket a portól mentesítették. Ez első réteget, melynek vastagsága körülbelül 2—2,5 cm felületen átlós karcolásokkal érdekessé tették. Az így preparált és nedves állapotban lévő alaprétegre jött azután a tulajdonképeni mozaikot befogadó felső réteg, oly vastagságban, amilyen a mozaiküvegkép vastagsága. Ezek után a munka megkezdhető volt, még pedig oly módon, hogy a rajzot, a kirakandó formákat előbb a nedves alapon felkarcolták, még pedig csak akkora felületben — mivel a habarcs 2—3 óra után megkeményszik — mit ez idő alatt a mozaikműves elkészíteni tud. Tehát a munkához csak oly nagy részt készítettek elő, mit elkészíteni a kellő időre képesek voltak. Természetes rendkívüli gyakorlat, biztonság kellett nem annyira a rajzban, mint a színek megítélésében, azok fényerejével kellett igen számolniok. Egész sorozata van azoknak a fortélyoknak, melyekkel a rakás különböző módját végezték és különösen az aranyfelületekkel tudtak rendkívül ügyesen elbánni. Hogy példát említsek, a Hagia Sofia templom mennyezetén, Konstantinápolyban, ott, hol a görbe felületek már a vízszintes sík irányához közeledtek, az egyes arany üvegekockákat ferdén a világosság felé nyomkodták be, miáltal a vízszintes felületnek is volt fényjátéka. A réseket pedig sárga okker-festékekkel kenték be. Igen gyakori a gyöngyházdarabocskáknak alkalmazása ott, hol erős tündöklő fényt kívántak érvényre juttatni stb. Mint említettem, újabban a helyszínen való eljárást — sajnos — mellő-

20. KÖLBER DEZSŐ VÁZLATKÖNYVÉBŐL.

zik s a mozaikokat mesterember módjára végeztetik. Ugyanis, míg az ókeresztény korban a mozaikművesek egyúttal tervező művészek is voltak, ma a tervező művészek csak a mozaik rajzát, színes kartonját készítik el, mely után a mozaikművesek műhelyeikben lemásolják az üvegecskék kirakásával. Ebből azután két, rendkívül súlyos és mondhatnók a mozaikművészségre végzetes dolog fejlődött, mit a bekövetkező renaissance-kor mozaikművészete is igazol, hogy míg a tervező művészek csak ritkán voltak tudatában annak, hogy műveik egy sajátos anyagban, egy még sajátosabb móddal lesznek előállítva, addig a mozaikművesek — nem végezvén önálló munkálkodást, csak egy részét feladatuknak — gépies, szellemtelen és pusztán kézművesség munkájára redukáltattak. Egy maradt meg bennök s ez a színek iránti rendkívüli finom érzékük és fogékonyságuk azok helyes megválasztásában, mi azután a mozaikban teljesen járattan tervező művészre nézve ismét kedvező volt.

Ez utóbbi eljárás a következő: Mídon a mozaikot tervező művész tervét elkészítette s annak minden egyes részét a természetes méretek nagyságában megrajzolta és megfestette, sokszor még a rakás módját is jelezve, e kész és papíron lévő mozaikképről egy másolatot készít, vagy készíttet, még pedig a rajz tükröképét, tehát ellentétes helyzetben. Ez az úgynevezett mozaik-műhelyrajz. E kartont azután a mozaikművesek szétdarabolják, — a szétdarabo-

lásnak különös módja van, hogy az utólagos összeállítás annál pontosabban történjék — körülbelül 25—30 cm² területben s így darabonként az előtűk álló eredeti rajzot, illetőleg festményt lemásolják. Minden egyes mozaikműves azt a részét másolja a mozaikfestménynek, melyet az előtte lévő darab műhelyrajz feltüntet. Így azután az ügyesebbek kapják a figurális részeket, mások a draperiákat s az egyszerűbb részeket, minő díszítések, hátterek, aranykirakások munkája: az egyszerű mesteremberek marad. A műhelyrajzra az egyes üvegek köcskék keményítő s péppel vagy mézes gummival lesznek egymás mellé odaerősítve. Az ily módon elkészített mozaikrészek azután a helyszínre szállítatnak s ott az előbbi módon a megfelelő falfelületekbe elhelyeztetnek. A beillesztések után a mozaikfelületről a műhelyrajz gondosan el lesz távolítva, tisztítva, a résekben mutatkozó felesleges habarcsztól lemosva, gyenge sósavoldattal

átmosva, mi minden felesleges piszkot eltávolít. Ennek utána az egész egy akár sárgás, akár barnás, rendszeren az egészen átvonuló lokálszínnel a rések fehérsége bedörgölve, mi az egésznek egységesebb hatást kölcsönöz. Ha a mozaikmű közeli távolságba kerül, tehát a szem elé, úgy a darabok pontosan összeillesztetnek s ilyenkor éleik csiszolva lesznek, sőt a mozaik felső felülete is; azonban távoli hatások elérésénél a nyersen tört üvegdarabocskák is megfelelőek.

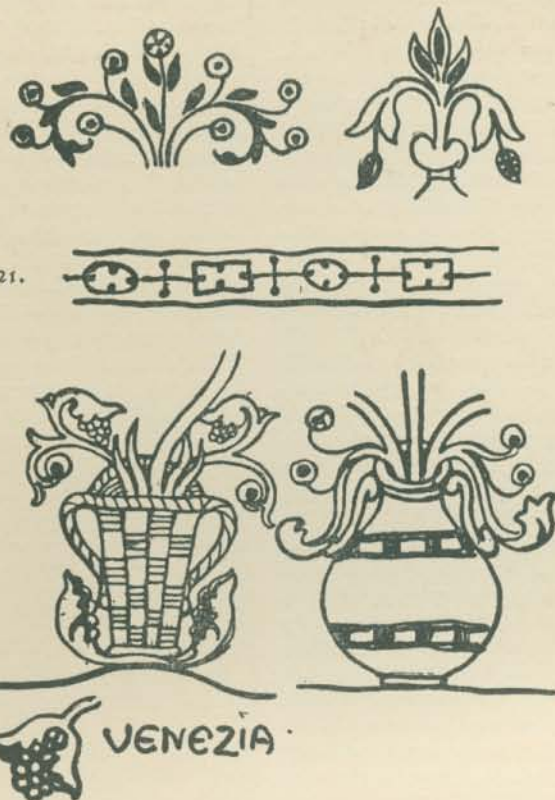
A mozaikművészségnek a legkedvezőbb talajt a kereszténység első századaí nyújtották. Különösen Róma, Nápóly, Ravenna voltak az első idők helyei. Ez utóbbi, mídon Honorius római császár székfővárosa lett, később Bizanc, a mai Konstantinápoly, Szicília szigetén Palermó, fent Felső-Itáliában Venezia, Flórenc és Piza dicsekednek kiváló szép mozaikművekkel.

A szicíliai mozaikművészetre nem kis befolyással voltak az ott uralkodó arabok szövömvészsége, arabs, ind és perzsa formáival kiváló művek. A középkor vége felé — az ujjászületés kezdetén, bár még bizanci művészet hatása alatt állanak, mint a flórenci keresztelő kápolna mozaikképeinek egy része, de mídon Cimabue, Giotto, Ghirlandajo a művészi felfogásnak e téren is érvényt szereztek, a mozaikművek már szabadabbak, úgy felfogásukban, valamint a figurák megalakításában tökéletesebbek. — Gaddo Gaddinak a Maria Maggiore-templomban Rómában levő mozaikjai, me-

lyek az épület történetére vonatkoznak, úgy alakjainak szabad mozgása, valamint az architektúra gyönyörű színezése és pompás vonalai teljesen felülmúlják az eddigi bizanci felfogást.

Mindezen faldíszítések a mozaik anyagában születtek meg, ezért kifejezésük az anyag törvényszerűségén keresztül érvényesült.

Az ókereszténykor és a korai románkor mozaikmesterei nem tévesztették el szem elől, hogy mozaik falképeiken nem a természetes, úgynevezett festői benyomásoknak kell érvényesülniök; felismerték az anyagot s azon célt, melyet hivatva van szolgálni. Az anyag sajátossága vitte őket az egyszerű, de szigorú vonalak rajzolására, a formák határozottságára, az érthető, kifejező kontúrookra. Kompozícióknál az alá és mellé rendelt jelenségek rendszeren csak szimbolusokkal jutnak kifejezésre, mint fák, erdők, virágok, növények, architektúra, égbolt, felhőzet stb. s ezek is sema-

21. KÖLBER DEZSŐ VÁZLATKÖNYVÉBŐL.

tikus formákban — erősen stílizálva. Színeik sem a természetet másoló színek, hanem minden egyes színfolt az egész mozaikkép egybehangzó színhatását elősegíteni igyekszik, nem tévesztvén el soha, hogy minden szín érvényesülése a környezettől függ.

Igen egységesen tartották a kompozíciók háttereit, legyen az akár figurális, akár ornamentális. Rendesen nagyobb felületeknél egy igen kellemes meleg kék, vagy az arany fordul elő. A kék szép harmóniát ad az arannyal, különösen ha kedvező színfoltocskák vannak benne elszórva.

Az aranyalap síma függélyes vagy vízszintes felületeknél nem mindig kedvező. Hatása görbe felületeken jut legjobban érvényre, a fény hatásával az építészet konstrukcióját érvényre juttatja. Legkedvezőbb helye a templomok szentélyei, kupolái, boltozatívei, hevederei stb., hol fényjátéka impozáns. Az arany igen jól mérsékelhető, ha benne bizonyos mennyiségű ornament vagy más dísz, mint növények, virágok, fák, architektúra, esetleg írások helyeztetnek el.

A XV. században a korai renaissance-szal, amidőn a freskófestészet, valamint a deszkára való festés mind nagyobb tért hódított, a mozaikművéség mindinkább feledésbe megy. A renaissance fénykorában a mozaik alább és alább száll, különösen mivel ez időtől már a mozaikművesek nem maguk a tervező művészek. Tizian Sz. Péter mozaikművét Veneziában a Sz. Márk templomban már nem ő maga rakja ki. Bármily szép műalkotások ezek, a mozaikművészet

alkonyát jelezzik. Ettől kezdve nem az anyagban való gondolkodás hozza létre a műveket, hanem egyszerűen festményeknek mozaikba való kirakása következik.

E célt tévesztett törekvések különösen VIII. Orbán pápa alatt, ki a római Sz. Péter templom összes fal- és olajfestményeit mozaikba kívánta átültetni, mutatkoztak. És e visszaesés ép itt Rómában talált a legkedvezőbb talajra, a pápai mozaikművéség műhelyében.

Hogy mily eszmék irányították ez időben a mozaiktörekvéseket, egy fényes példa igazolja, ha elgondoljuk V. Pál pápa arcképének mozaikba való átültetésénél 700.000 db különböző színű üvegdarabcskát alkalmaztak, melyeket úgy illesztettek össze, hogy a felületesen néző szem az összeállítást, tehát a fugákat észre sem veszi. Az egész mozaikkép tükör-

símára van csiszolva. Bármennyire is bravuros a mozaikműves Cristofari műve, teljesen ellentétes a mozaik helyes fogalmával, az anyaga megmunkálásával. Ezután idők egész napjainkig nem szolgáltattak kedvező alkalmat a mozaikművelésnek. A renaissance, később barokk templomok legkevésbé voltak alkalmasak az üvegmozaikművek befogadására. Halálos csend volt a mozaikművéség terén, csak itt-ott mutatkozott egy-egy feladat, ritkán helyes törekvésekkel.

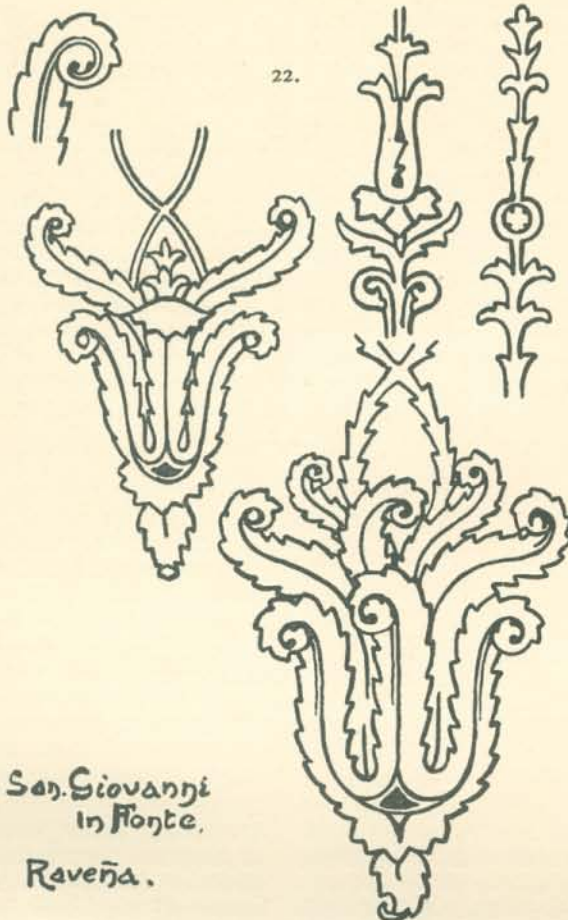
A XIX. század második felében s különösen

jelen korunkban a mozaikművéség helyesebb értelmezésre talált. Alkalmat szolgáltatott az 1823-ban leégett római Sz. Pál bazilika, továbbá Veneziában a Sz. Márk templomban történt újabb munkálatok. Ez időtől fogva mint nevesebb műhelyek szerepelnek: Rómában a pápai mozaikműintézetet kívül dr. Salviati veneziai műhelye, a későbbi Società Venezia Murano néven ismert műtermek. Oroszországban is komoly törekvésekre találunk, hol az állam létesített egy mozaikintézetet s amely a nagy dóm építésénél óriási feladat teljesítésére volt hivatva.

Franciaországban 1876-ban létesült az École nationale de Mosaique, mely a párisi operaház falán szép sikerű munkát végzett. Ma már majdnem minden művelt nemzetnél találunk iskolákat, vagy magánműtermeket, melyek helyes alapon törekednek a mozaikművéséget művelni. Így hazánkban, — hol már egy évtizeddel dicselkedtünk e téren, — történtek próbálkozások, sajnos, eddig csak

ide telepedett veneziai olasz családok végezték derék munkájukat. Ma azonban ezen kiváló szép monumentális műiparág elterjedésével és megismerésével már mutatkozik kedv a fiatalabb iparművészeinkben, hogy e művészi ipart életpályául válasszák. Az üvegmozaik meghonosítása érdekében a főváros tanácsa, a f. v. iparrajziskolában nagy anyagi áldozatok árán egy üvegfestészeti és üvegmozaikrakó szakosztályt létesített, mely osztály már rövidke ténykedésével igazolta a törekvések jogosultságát. Hazánkban az első mozaikműintézetet 1898-ban Róth Miksa cs. és kir. udvari üvegfestő állította fel, azóta már gyarapodott e műtermek száma.

Ez alkalommal a nemrégiben felavatott Kossuthmauzoleum mozaikképeiről is óhajtók megemlékezni.

22. KÖLBER DEZSŐ VÁZLATKÖNYVÉBŐL.

E mozaikműveket Budapest székesfőváros tanácsának köszönhetjük, amelynek javaslatára a főváros közönsége magára vállalta az összes üveg- és márvány-mozaikok költségét.

A Kossuth-mauzoleum belső része bizanci építési modorban épült fel, miért is ennek dekoratív megoldása is bizanci jellegű. Lapos kupolák és teknőboltozatok nyugszanak hatalmas pillérekre és vörös márványoszlopokon, mely görbe felületek kiválóan alkalmasak a mozaikművek befogadására. Hasonlóan kedveznek az oldalt benyúló félig megvilágított fülkék oldalmezői, hol a mozaikok reflexhatásuknál fogva jutnak kellőképpen érvényre. Az egész belső, a körülfutó párkányig, sárgás és lilá színű márványlapokkal van borítva, melytől felfelé mintegy 300 m² terület mozaikba van rakva.

Középen a szarkofág felett, meleg zöldeskék, kék mezőben diadémós koszorút tartó két szárnyas alak van, melyek felett a világító nap szórja sugarait. Az egész boltozatot tejtűként keresztalakban csillagos mezők övezik. A figurák teljesen a fal görbe síkjához simulva a dongaboltnak hosszirányában helyezkednek el. Az ablakokat szalagdísz futja körül, mely egy szélesebb és díszesebb, a függélyes falmezők körül futó szalagdíszhez simul. Az oszlopok tengelyében aranymezőkben álló kusztód szárnyas alakok, pallossal, pál-

mával, babérággal. A nagy boltozatot tartó széles hevederek gazdag ornamentációval bírnak. A falfelületek találkozásánál az élek tompítva vannak, melyeken a díszítés a csillogó arannyal még fokozza az építészeti szép konstruktív vonalait. A pillérek körül árkados folyosók vannak, melyekben a nagyobb függélyes falmezőkben a Törvény és Jog; az Igazság és Hatalom szimboliztikus alakjai ülnek stilizált dícsfényben. A bejárat és kijárat feletti mezőkben térdepelő alakok koszorúval körülfont felirattáblát tartanak, melyekben a nagy halott születési és halálórási évszámát örökítették meg. Az egész belső építési konstrukcióját jellegzetesen kiemelni törekszik az a gazdag díszítés, melynek alaphangja egy zöld méla akkord. Az oldalfülkékben a lenyugvó s felhőkbe alaszálló nap erősen stilizált képe található. E mű megalkotásánál szem előtt tartottuk a múltnak mindenkor tiszteletre méltó sikereit, azokat megérteni elsősorban törekvésünk főcélja volt.

A Kossuth-mauzoleum mozaikképei Róth Miksa műintézetében Gerster Kálmán a mauzoleumot tervező műpítésznek és e sorok írójának felügyelete mellett készültek. Az eljárás az említett utóbbi módon történt, t. i. a mozaikmásolatok a műhelyben készültek el s onnan szállították a helyszínre, hol azokat elhelyezték.

KÜLÖNFÉLÉK.

AZ IPARMŰVÉSZETI ALKOTÁSOK MŰVESZEI. Nagyobb gyárakban, ipartelepeken, amelyek iparművészeti jellegű tárgyakat hoznak forgalomba, nagy számmal vannak alkalmazva olyan iparművészek, akiknek munkái, abszolút értéküket tekintve, fölérnek akárhány kimondott művészeknek az alkotásával. És mégis ezeknek az iparművészeknek a működése nagyon hálátlan, mert nem kíséri őket az az elismerés, amelyben művészkollégáiknak részük van, nevük nem kerül a nagyközönség elé, hanem homályban marad és ennek természetes következménye gyanánt anyagi helyzetük sem alakulhat úgy, ahogy azt valójában megérdemelnék. A gyár vagy vállalat, a tőke ereje úgyszólván felszívja az egyéniségüket, magának biztosítja művészi alkotásuknak minden hasznát és nekik csak nagyon kevés elismerésben van részük.

Ennek a problémának a megoldása kétségtelenül nagyon nehéz. Kivinni egy gyárnak az alkalmazottját — mert elsősorban mégis az, — a nyilvánosság elé, személyét elválasztani a vállalattól, amely neki kenyeret ad, alig lehet. Olyan kérdés ez, amellyel már nagyon sokan foglalkoztak, de még megoldani nem tudták. Újabban több ízben fölmerült az a terv, hogy az ilyen iparművészek számára, akik egy gyár kötelekébe tartoznak, külön kis kiállításokat létesítsenek,

ahol ők egyénileg jelennek meg saját alkotásaikkal és így mintegy saját értéküket is értetik meg a közönséggel, sőt a többi hasonló természetű vállalatokkal is. Németországban jelenleg több ilyen terv van a megvalósulás stádiumában, gyakorlati példára azonban eddig még a németek alig tudnak hivatkozni.

Pedig egy ilyen természetű kísérlet már történt is, és aránylag szép eredményt mutatott fel. Az 1908. évi londoni francia-angol kiállításon a nagy angol és francia iparművészeti csarnokok mellett volt még egy kicsiny francia pavillon is, a Collectivité André Délieux, amely iparművészeti szempontból tulajdonképpen a legtökéletesebbet produkálta. Ezt a kis pavillont valósággal a műipari haladás kiállításának lehetett tekinteni. Százhatvanhét kiállító szerepelt benne, mind olyanok, akik akár valamely új műipari találmányt, alkotást, formát, ideát tudtak bemutatni. Ennek a csoportos kiállításnak az eszméjét még 1907 elején André Délieux volt képviselő vetette fel és ő hozta össze a kiállítókat is. Nem a gyárak szerepeltek benne, hanem mindig a gyárak alkalmazottai, az alkalmazott tervező művészek és feltalálók. Ezt mutatta a csoport felírása is: „Artistes et inventeurs réunis pour la défense de leur droits et de leurs intérêts”. Az alkotó művész és feltaláló jogának védelme.

Maga a pavillon igazán mintaszerű volt. Középe csarnok, amelyből oldalt hat kis interieur nyílt. Az egyik szalon, a másik dolgozószoba, a harmadik atelier stb. Az egyes helyiségekben az odaváló tárgyak voltak elhelyezve. A középső csarnokot azoknak az iparművészeknek alkotásai foglalták el, akik vagy csoportosan több tárgyat állítottak ki, vagy lakásberendezés keretébe be nem illeszthető tárgyakat mutat-